

מובא במשנה (ב.) שאשה קונה את עצמה בגט ומיתת הבעל, וכן יבמה קונה עצמה במיתת היבם, אך במקום גט- קונה עצמה בחליצה. הגמרא דנה מניין שהאשה קונה את עצמה במיתת הבעל, ועוד מוסיפה "בשלמא גט.. אלא מיתת הבעל מנלן?" (יג.). הגמרא לא מוכיחה זאת מסברא אלא מצירוף של שני פסוקים שאחד מהם הוקש לגט. והדבר תמוה! שהרי יש הוה אמינא לגמרא שאשה שמת בעלה לא תהיה מותרת לעולם?!

אולי הוה אמינא זו מבוססת על ההבנה שהמוות הוא חזיון שוא, כלומר, יכול להיות שעדיין קשורה האשה לבעל למרות שהוא נפטר. ומצאנו בהלכה כיוון זה באדם שנהרג על קידוש ה', וכך מובא בראשונים בשם ספר המקצועות, וזה לשונו (ספר הפרנס סי' קכה):

כתוב בספר המקצועות מי שנהרג על קידוש השם ועל יחוד השם יתברך בין בשעת השמד בין שלא בשעת השמד כגון שאמרו לו גוים פלח לע"ז ואי לא קטלינא לך ומסר עצמו למיתה ונהרג או נצלב או נשרף על קידוש השם כיון שקידש השם בגופו ובנפשו כל ישראל חייבין לקרוע עליו ולהתאבל עליו ולהספידו בבתי כנסיות ובבתי מדרשות ואשתו לא תנשא עולמית משום כבוד שמים ומשום כבודו ואם נשאת לא תצא.

כלומר, לכתחילה אין לאשה שנהרג בעלה על קידוש ה' להינשא לאחר מפני כבודו של המת (בודאי שיש חולקים, שהרי האויבים רוצים לכלות את עמ"י וכן צריך להרבות חיים וזיווגים בעולם). ונראה שהאשה באמת אגודה וקשורה בבעלה גם לאחר מיתתו, אך הגמרא מגיעה למסקנה שהתורה הקישה את מיתת הבעל לגירושין ולכן האשה תהיה מותרת לכל העולם.

הגמרא ממשיכה לברר מניין שיבמה מותרת לכל העולם לאחר מיתת היבם, וזה לשונה (שם יד.):

ובמיתת היבם. מנלן? ק"ו: ומה אשת איש שהיא בחנק - מיתת הבעל מתירתה, יבמה שהיא בלאו - לא כל שכן. מה לאשת איש שכן יוצאה בגט, תאמר בזו שאינה יוצאה בגט? הא נמי יוצאה בחליצה. אלא, מה לאשת איש שכן אוסרה מתירה! אמר רב אשי: הא נמי אוסרה מתירה, יבם אוסרה, יבם שרי לה. ותהא אשת איש יוצאה בחליצה מק"ו: ומה יבמה שאינה יוצאה בגט - יוצאה בחליצה, זו שיוצאה בגט - אינו דין שיוצאה בחליצה! אמר קרא: ספר כריתות, ספר כורתה, ואין דבר אחר כורתה.

הגמרא לומדת מקל וחומר, שכמו שאשת איש החמורה שמיתתה בחנק, בעלה מתירה במיתתו, יבמה שקלה שאיסורה הוא בלאו, לא כל שכן שמיתת היבם מתירה לכל העולם?!

והקשה הרא"ש על שיטת אב"י (ה:): שרק קניינים המוזכרים בתורה מופיעים במשנה, והרי קניין יבמה את עצמה במיתת היבם נלמד בק"ו ולא מהתורה! וכך לשונו (פ"א סי' א):

ועוד דשינויא דאב"י לאו אליבא דהילכתא סלקא האי דקאמרי' מילתא דלא כתיבא בהדיא לא קתני ליתא דהא קתני במתני' במיתת היבם ואמרין לקמן דאתיא לן בקל וחומר מאשת איש ואף על גב דלא כתיב בהדיא קתני לה במתני'!

ונראה שהלימוד עצמו מעיד על ההבנה של קנייני המשנה. קל וחומר הינו לימוד שמופיע על ציר אחד, בשונה מגזירה שווה שנלמדת עפ"י שני צירים. יש את הבעל החמור, ויש את היבם באותו ציר שמבטא את הקל.

הבנה זו איננה רק במבנה של ציר הקל וחומר, אלא הוא גם ממש המבנה של צורת היבום. כלומר, אם האח מת ללא בנים, ישנו ציר שממשיך את דרכו "להקים לאחיו שם בישראל". היבם ממשיך את הציר שהתחיל אחיו, ולכן הוא מקים את שם אחיו, ממש כמחליפו.

אולי כך אפשר לתרץ את שיטת אב"י, שרואה את הבעל והיבם באותו הציר של הקל והחמור. והבין, שכמו שמיתת הבעל מתירה את האשה, כך מיתת היבם מתירה את היבמה. וכמו שהיא קשורה ואגודה בבעל, כך היא קשורה וזקוקה ליבם.

האר"י הקדוש מבאר, שהקל מבטא את החסד, והחומר את הדין. במקרה שלנו הדבר ברור, היבם הוא בחינת חסד (עיי' ס' רות), לעומת בח' הבעל שמבטא את הבעלות הדינית. ואם מהצד של הבעלות הדינית שמבטאת הכרח, מסגרת וכובד ראש (עיי' בעולת ראייה במידת ק"ו), מיתת הבעל מתירתה. על אחת כמה וכמה שהיבם במידת החסד, מיתתו מתירתה לכל העולם.